

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
دانشکده مرتع و آبخیزداری
گروه مرتعداری

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
(M.Sc.) در رشته مهندسی منابع طبیعی گرایش مرتع داری

ارزیابی پروژه مدیریت چرا در منطقه ییلاقی کیاسر - استان مازندران

پژوهش و نگارش:

زینب بابایی جویباری

استاد راهنما: دکتر حسین بارانی

اساتید مشاور:

دکتر قدرت الله حیدری، مهندس ذکریا علوی

شهریور ۱۳۹۰

تعهد نامه پژوهشی

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی بوده و همچنین با استفاده از اعتبارات دانشگاه انجام می شود، بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به موارد ذیل متعهد می شوند:

۱) قبل از چاپ پایان نامه (رساله) خود، مراتب را قبلاً بطور کتبی به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه اطلاع داده و کسب اجازه نمایند.

۲) در انتشار نتایج پایان نامه (رساله) در قالب مقاله، همایش، اختراع و اکتشاف و سایر موارد، ذکر نام دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان الزامی است.

۳) انتشار نتایج پایان نامه (رساله) باید با اطلاع و کسب اجازه از استاد راهنما صورت گیرد.

اینجانب **زینب بابایی جویباری** دانشجوی رشته **مهندسی منابع طبیعی - مرتعداری** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهدات فوق و ضمانت اجرایی آنرا قبول کرده و به آن ملتزم می شوم.

تشکر و قدردانی :

با تشکر از استاد گرامی جناب آقای دکتر حسین بارانی و جناب آقای دکتر قدرت الله حیدری و مهندس ذکریا علوی، اساتید محترم راهنما و مشاور و آقای دکتر موسی اکبرلو و دکتر سید محمود عقیلی، اساتید محترم داور و همه کسانی که در انجام این تحقیق با بنده همکاری داشته اند بخصوص کارشناسان اداره کل منابع طبیعی ساری و دانشجویان کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان « آقای محمد رضا شهرکی و خانم معصومه دیفرخش » برای همه آنها آرزوی توفیق دارم .

چکیده :

مدیریت چرا شامل تعیین تعداد مطلوب دام، زمان مناسب چرا، سیستم های مناسب چرا، نوع دام یا مخلوطی از گونه های دامی مناسب و توزیع مطلوب چرا است. طرح مدیریت چرا با تکیه بر کنترل در مولفه تعداد دام در زمان چرا در سطح کشور در ادارات کل منابع طبیعی استانها در حال اجراست. هدف این مطالعه، ارزیابی پروژه مدیریت چرا در منطقه بیلاقی کیاسر از دیدگاه بهره برداران و کارشناسان است. جامعه آماری بهره برداران ۲۴ سامان عرفی شهرستان ساری در استان مازندران بودند، نمونه آماری، بهره برداران پروژه مدیریت چرا در ۲۴ سامان عرفی و کارشناسان مرتبط با پروژه مدیریت چرا است. در هر سامان عرفی بهره بردارانی از بین سه گروه دارای دام کم (کمتر از ۵۰ دام)، دام متوسط (۵۰-۱۰۰) و دام زیاد (بیشتر از ۱۰۰ دام) بطور تصادفی انتخاب شدند. مجموعاً تعداد ۷۰ پرسشنامه مربوط به ۷۰ خانوار بررسی و تحلیل گردید. در همه سامان های عرفی از ۳ بهره بردار و در سامان های عرفی آلشکوه توسه و آلشکوه منزل دره از ۲ بهره بردار پرسشنامه تهیه گردید. جامعه آماری بخش کارشناسی، کارشناسان اداره منابع طبیعی کل و ادارات تابعه استان مازندران بوده که به نوعی با طرح مرتعداری به صورت مستقیم و غیر مستقیم ارتباط داشته اند (حدود ۴۰ نفر) که تعداد ۳۰ نمونه از بین آنان انتخاب شد. ابزار تحقیق پرسشنامه بوده و نمونه گیری بهره برداران با استفاده از روش تصادفی انجام گرفت. در این تحقیق وضعیت مرتع در هر یک از سامانهای عرفی نیز با استفاده از روش شش فاکتوره محاسبه گردید. نتایج این تحقیق نشان داد که دیدگاه کارشناس و بهره بردار درباره موفق دانستن پروژه مدیریت چرا و زیر پروژه مدیریت تعداد دام مجاز معنی دارند و برای زمان ورود و خروج دام معنی دار نشدند. بهره برداران زیر پروژه دام مجاز و زمان ورود دام را موفق و کل پروژه را موفق می دانند. بین سواد و پذیرش پروژه مدیریت چرا رابطه معنی داری وجود ندارد، بین سواد و شاخص تخریب مرتع رابطه معنی داری وجود نداشت. بین کلاس آموزشی و شاخص تخریب مرتع رابطه معنی داری بدست نیامد.

واژه های کلیدی: مدیریت چرا، ارزیابی پروژه، سامانهای عرفی، وضعیت مرتع، کیاسر.

صفحه	عنوان
۱	فصل اول : مقدمه
۲	۱-۱ مقدمه
۵	۲-۱ سوالات اساسی تحقیق
۵	۱-۳ اهداف تحقیق
۵	۱-۴ تعاریف و مفاهیم
۹	فصل دوم : سابقه تحقیق
۱۰	۱-۲ سابقه تحقیق
۱۰	۱-۱-۲ مقدمه
۱۰	۲-۱-۲ عوامل موثر بر تخریب مراتع
۱۳	۳-۱-۲ ضرورت مشارکتهای مردمی در پروژه ها
۱۵	۴-۱-۲ رابطه بین سواد بهره برداران و تخریب مراتع
۱۶	۵-۱-۲ رابطه بین شرکت در کلاسهای آموزشی -ترویجی و تخریب مراتع
۱۷	۶-۱-۲ ارزیابی عملکرد مدیریت چرا در مراتع
۱۹	۲-۲ جمع بندی سابقه تحقیق
۲۱	فصل سوم : منطقه و روش بررسی
۲۲	۱-۳ منطقه بررسی
۲۲	۱-۱-۳ سیمای کلی منطقه مورد مطالعه
۲۲	۲-۱-۳ موقعیت جغرافیایی منطقه
۲۳	۳-۱-۳ اقلیم منطقه
۲۴	۴-۱-۳ وضعیت باد
۲۴	۵-۱-۳ خاک

صفحه	عنوان
۲۵	۳-۱-۶ پوشش گیاهی
۲۵	۳-۲-۲ روش انجام تحقیق
۲۵	۳-۲-۱ روش جمع آوری اطلاعات
۲۷	۳-۲-۲ روایی تحقیق
۲۷	۳-۲-۳ روش تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات
۲۸	۳-۲-۴ متغیرهای تحقیق
۲۸	۳-۲-۵ روشهای آزمون
۳۰	فصل چهارم : نتایج
۳۱	۴- مقدمه
۳۱	۴-۱ نتایج آمار توصیفی
۳۱	۴-۱-۱ ویژگی فردی بهره برداران
۳۵	۴-۱-۲ ویژگی سامان های عرفی
۳۵	۴-۱-۳ فراوانی پاسخ ها
۳۵	۴-۱-۳-۱ وضعیت دامداران از نظر کوچ
۳۶	۴-۱-۳-۲ امتیاز وضعیت مراتع
۳۸	۴-۱-۳-۳ علت تخریب مراتع از نگاه بهره برداران
۳۸	۴-۱-۳-۴ شاخص عملکرد پروژه مدیریت چرا
۳۹	۴-۱-۳-۵ اهداف اصلی پروژه مدیریت چرا
۴۰	۴-۱-۳-۶ چگونگی اقدام برای اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۰	۴-۱-۳-۷ مالکیت مراتع
۴۱	۴-۱-۳-۸ ارزیابی بهره برداران از نحوه اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۱	۴-۱-۳-۹ عوامل موثر در اجرای بهتر پروژه مدیریت چرا

صفحه	عنوان
۴۲	۱-۳-۱-۴ عوامل موثر در پذیرش پروژه مدیریت چرا
۴۲	۱-۳-۱-۴ مشکلات موجود در نحوه اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۳	۱-۳-۱-۴ عوامل موثر در ممانعت از اجرای موفقیت آمیز پروژه مدیریت چرا
۴۴	۱-۳-۱-۴ انتظارات همکاری در زمینه پروژه مدیریت چرا
۴۴	۲-۴ نتایج استنباطی
۴۴	۱-۲-۴ ارزیابی موفقیت بهره برداران در پروژه مدیریت چرا از نگاه بهره برداران
۴۵	۲-۲-۴ ارزیابی موفقیت بهره برداران در پروژه مدیریت چرا از نگاه کارشناسان
۴۵	۳-۲-۴ مقایسه بین دیدگاه کارشناسان و دامداران درباره موفقیت پروژه مدیریت چرا
۴۶	۴-۲-۴ مقایسه دیدگاههای کارشناسان و بهره برداران
۴۸	۵-۲-۴ اثر بخشی برنامه های مختلف پروژه مدیریت چرا
۴۹	۶-۲-۴ میزان اثربخشی شیوه های اطلاع رسانی
۴۹	۷-۲-۴ همبستگی بین مشخصه های بهره برداری و سطح اجرای پروژه مدیریت چرا
۵۰	۸-۲-۴ رابطه بین سواد دامداران و پذیرش و همراهی با پروژه مدیریت چرا در مراتع
۵۰	۹-۲-۴ رابطه بین سواد و تخریب مراتع
۵۱	۱۰-۲-۴ رابطه بین شرکت در کلاسهای آموزشی -ترویجی با تخریب مراتع
۵۲	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۵۳	۵- مقدمه
۵۳	۱-۵ علت تخریب مرتع از نگاه بهره برداران
۵۴	۲-۵ اهداف اصلی پروژه مدیریت چرا
۵۴	۳-۵ چگونگی اقدام برای اجرای پروژه مدیریت چرا
۵۴	۴-۵ ارزیابی بهره برداران از نحوه اجرای پروژه مدیریت چرا

صفحه	عنوان
۵۵	۵-۵ عوامل موثر در اجرای بهتر پروژه مدیریت چرا آتیه
۵۵	۶-۵ عوامل موثر در پذیرش پروژه مدیریت چرا
۵۵	۷-۵ عوامل موثر در ممانعت از اجرای موفقیت آمیز پروژه مدیریت چرا
۵۶	۸-۵ انتظارات همکاری در زمینه پروژه مدیریت چرا
۵۶	۹-۵ ارزیابی موفقیت بهره برداران و کارشناسان در پروژه مدیریت چرا
۵۷	۱۰-۵ مقایسه بین دیدگاه کارشناسان و دامداران درباره موفقیت پروژه مدیریت چرا
۵۸	۱۱-۵ مقایسه دیدگاههای کارشناسان و دامداران
۵۸	۱۲-۵ میزان اثر بخشی شیوه های اطلاع رسانی
۵۹	۱۳-۵ رابطه بین سواد دامداران و پذیرش و همراهی با پروژه مدیریت چرا
۵۹	۱۴-۵ رابطه بین میزان سواد و شرکت در کلاسهای آموزشی و ترویجی با تخریب مراتع
۵۹	الف- رابطه بین سواد و تخریب مراتع
۶۰	ب- رابطه شرکت در کلاسهای آموزشی و ترویجی با تخریب مراتع
۶۱	۱۵-۵ پیشنهادات
۶۲	فهرست منابع (فارسی ، خارجی)
۶۶	ضمایم (الف)
۶۹	ضمایم (ب)

صفحه	عنوان
۲۹	جدول ۳-۱ معرفی متغیرها و آزمون ها
۳۲	جدول ۴-۱ فراوانی بهره برداران برحسب گروه های سنی
۳۲	جدول ۴-۲ فراوانی بهره برداران برحسب سواد
۳۳	جدول ۴-۳ فراوانی بهره برداران برحسب شغل
۳۳	جدول ۴-۴ فراوانی بهره برداران برحسب درآمد سالیانه
۳۴	جدول ۴-۵ فراوانی بهره برداران برحسب تعداد دام
۳۴	جدول ۴-۶ فراوانی بهره برداران برحسب سابقه دامداری
۳۵	جدول ۴-۷ فراوانی تعداد بهره بردار در سامان عرفی
۳۵	جدول ۴-۸ فراوانی وضعیت دامداران از نظر کوچ
۳۶	جدول ۴-۹ جدول وضعیت مراتع
۳۸	جدول ۴-۱۰ فراوانی علت تخریب مراتع
۳۸	جدول ۴-۱۱ فراوانی نسبی ، میانگین رتبه ای شاخص عملکرد پروژه مدیریت چرا
۳۹	جدول ۴-۱۲ فراوانی اهداف اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۰	جدول ۴-۱۳ فراوانی چگونگی اقدام برای اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۰	جدول ۴-۱۴ فراوانی مالکیت مراتع
۴۱	جدول ۴-۱۵ فراوانی بهره برداران از نحوه اجرای پروژه مدیریت چرا
۴۱	جدول ۴-۱۶ فراوانی عوامل موثر در اجرای بهتر پروژه مدیریت چرا در سالهای آتیه
۴۲	جدول ۴-۱۷ فراوانی عوامل موثر در پذیرش پروژه مدیریت چرا از دیدگاه بهره برداران

صفحه	عنوان
۴۲	جدول ۴-۱۸ فراوانی مشکلات موجود در نحوه اجرای پروژه
۴۳	جدول ۴-۱۹ فراوانی عوامل موثر در ممانعت از اجرای موفقیت آمیز پروژه مدیریت چرا
۴۴	جدول ۴-۲۰ فراوانی انتظارات همکاری در زمینه پروژه مدیریت چرا
۴۴	جدول ۴-۲۱ فراوانی موفقیت بهره برداران در پروژه مدیریت چرا، بهره بردار
۴۵	جدول ۴-۲۲ فراوانی موفقیت بهره برداران در پروژه مدیریت چرا، کارشناس
۴۶	جدول ۴-۲۳ رابطه کارشناس و بهره بردار درباره موفقیت پروژه مدیریت چرا
۴۶	جدول ۴-۲۴ مقایسه دیدگاههای کارشناسان و بهره برداران
۴۸	جدول ۴-۲۵ فراوانی نسبی، میانگین رتبه ای اثر بخشی برنامه های مختلف مدیریت چرا
۴۹	جدول ۴-۲۶ فراوانی میزان اثر بخشی بخشهای مختلف اطلاع رسانی از نگاه بهره برداران
۴۹	جدول ۴-۲۷ همبستگی بین مشخصه های بهره برداری و سطح اجرای پروژه مدیریت چرا
۵۰	جدول ۴-۲۸ همبستگی اسپرمن سواد-پذیرش
۵۰	جدول ۴-۲۹ همبستگی اسپرمن بین سواد و شاخص تخریب مرتع
۵۱	جدول ۴-۳۰ همبستگی اسپرمن و پیرسون بین کلاس آموزشی و شاخص تخریب مرتع

صفحه	عنوان
۲۲	شکل ۱-۳ موقعیت منطقه کیاسر در کشور (الف) ، استان مازندران (ب) ، و محدوده مرتع بیلاقی مورد مطالعه (ج)

فصل اول : مقدمه

۱ - ۱ مقدمه

رشد بی رویه جمعیت طی دهه های گذشته باعث افزایش بهره برداری از منابع طبیعی کشور گردیده است. بهره برداری بی رویه و مفرط از مرتع، نابودی پوشش گیاهی و فرسایش آبی و بادی را به دنبال داشته است. خسارات ناشی از این فرسایش ها بصورت سیل و طوفان شن، کاهش عمر مفید سدها، تخریب پل ها، راه ها، مزارع، آبادی ها، کاهش سطح سفره های آب زیرزمینی، خشک کردن چشمه ها و عدم تعادل محیط زیست خود را نشان می دهد (حسینی نژاد، ۱۳۸۷).

مراتع کشور با مساحتی نزدیک به ۸۶ میلیون هکتار، حیاتی ترین بستر توسعه پایدار محیط زیست و پدیده های بوم شناختی به شمار می آید که در حقیقت زیربنایی برای کشاورزی کشور است. ضعف نظام های بهره برداری و مدیریت این منابع خدادادی، باعث شده است که طی سالهای اخیر نظام بهره برداری از مراتع دچار سردرگمی می شود. جمعیت عظیم بهره بردار در عرصه مراتع با دام بیش از ۲ برابر ظرفیت، فشار زیادی به مراتع وارد آورده و باعث بهم خوردن تعادل آن گردیده است (حسینی نژاد، ۱۳۸۷) بهره برداری بهینه از عرصه های منابع طبیعی بیش از هر زمان دیگری مورد بحث صاحب نظران و متخصصین در سطوح ملی و فراملی بویژه کشور های در حال توسعه قرار دارد. در شرایط کنونی مرتعداری یا مدیریت مرتع از نظر فنی، علمی و بدون در نظر گرفتن شرایط اقتصادی و اجتماعی مطلوب و در نهایت مدیریت اقتصادی عملی نیست، شرایط مطلوب از یکسو به شناخت تاثیر عوامل اقتصادی و از سوی دیگر به واحد تولید و نظام اقتصادی در واحدهای مرتعداری به ویژه دام و مرتع نیاز دارد. (قلی زاده، ۱۳۷۱).

بهره‌برداری متوالی طی سالیان متمادی از مراتع و تبدیل روزافزون آن به دیگر منابع اقتصادی زودبازده، همراه با رشد جمعیت و افزایش نیاز به مواد پروتئینی موجب گردیده است در چرخه تولید و مصرف علوفه، بخصوص دام متکی به علوفه مرتعی عدم تعادل محسوسی ایجاد گردد (زکی پور، ۱۳۸۱). بنابراین دام مازاد بر ظرفیت و جمعیت انسان بهره‌بردار مازاد بر ظرفیت مراتع در کنار سایر عوامل به عنوان دو عامل اصلی تخریب مراتع کشور محسوب میشود که باید در برنامه مدیریت مراتع کشور به این دو معضل مهم توجه ویژه ای مبذول گردد (موسوی، ۱۳۸۰).

نگرشی به سیاست ها و رفتارهای گذشته، لزوم بازنگری در اصول مدیریت عرصه های منابع طبیعی را مورد تاکید قرار می دهد. در گذشته های نه چندان دور به نقش مردم در مدیریت منابع طبیعی کشور توجه چندانی نمی شد (حسینی نیا، ۱۳۸۱). ولی در حال حاضر مسولین منابع طبیعی کشور در یک چرخش سریع، مشارکت مردمی در مدیریت عرصه ها را مد نظر داشته و با تکیه بر اصول علمی و تسهیلات و هماهنگی های دولتی، سعی در استفاده بهینه از مراتع نموده اند.

بر اساس مطالعات انجام شده آگاهی و شناخت مناسب از وضعیت اقتصادی، اجتماعی و مسائل و توانمندیهای بهره برداران به عنوان اصلی ترین عامل تاثیر گذار بر مراتع و انطباق اهداف پروژه های مرتعداری با این مسائل ضامن موفقیت اجرای آنهاست (نور عینی، ۱۳۸۵).

کلیه طرحها و برنامه های اجرایی جهت حفظ، احیا، توسعه و بهره برداری منابع طبیعی تجدید شونده بطور مستقیم در ارتباط با جوامع انسانی قرار می گیرند که به نحوی بر روی این منابع مستقرند و از این منابع استفاده می نمایند و در طول تاریخ جهت حفظ و بهره برداری مستمر به یک سری قواعد و قوانین (عموماً غیر مدون) دست یافته اند. لذا اجرای هر طرح و برنامه و یا تدوین و بکار گیری هر قانون و دستورالعمل جدید لزوماً نمی تواند بر روی زندگی آنان (مثبت یا منفی) و نتیجتاً بر روی منابع طبیعی بی تأثیر باشد (عبدالله پور، ۱۳۸۰).

در طی برنامه های پنج ساله اقتصادی - اجتماعی کشور، به منظور مشارکت بهره برداران در امر حفاظت و اصلاح و احیا منابع طبیعی بخصوص مراتع، سعی شده است که به گونه ای این منابع در اختیار بهره برداران قرار گیرد تا با ایجاد و تقویت انگیزه مالکیت، به اصلاح و احیای آنها پردازند.

بنابراین، مراتع در چارچوب پروژه های مرتعداری و به مدت ۳۰ سال در قالب طرحهای مرتعداری به بهره برداران عشایری و روستایی کشور واگذار میشود تا ضمن استفاده درست، نسبت به اصلاح و احیای آنها اقدام کنند.

امروزه با توجه به فرسایش ژنتیکی و سیر قهقرایی پوشش گیاهی، اجرای پروژه مدیریت مراتع با شیوه های علمی به منظور بهره برداری بهینه از منابع مرتعی و احیاء و اصلاح مراتع امری ضروری و اجتناب ناپذیر است (احمدی و سندگل، ۱۳۸۰).

اهمیت و لزوم مشارکت بهره برداران در برنامه اصلاح و احیای مراتع و بهره برداری معقول از آنها هر روز ابعاد وسیعتری می یابد. تقریباً در کلیه تصمیمات اخیر دستگاه متولی منابع طبیعی کشور بر لزوم ایجاد زمینه مشارکت و انجام طرحها با مشارکت بهره برداران تاکید شده است (انصاری، ۱۳۸۰).

مدیریت چرا شامل تعیین تعداد مطلوب دام جهت چرا، فصول مناسب چرا، سیستم های مناسب چرا، نوع دام یا مخلوطی از گونه های دامی مناسب و توزیع مطلوب چرا میباشد. (واللتاین، ۱۹۹۰). و امروزه یکی از ضرورتهای اجرایی لازم برای ساماندهی هر چه بیشتر بهره برداری از مراتع ضرورت پیدا می کند.

همچنین، هدف مدیریت چرا دستیابی به انبوهی و ترکیب گیاهی ویژه ای است که حداکثر بازدهی تولید را داشته و برای دامدار نیز سودآور باشد. مهمترین موضوع در رابطه با مدیریت چرا جلوگیری از چرای زودرس و کنترل ورود و خروج دام به مراتع ییلاقی است. زمان ورود دام به مراتع ییلاقی بایستی زمانی باشد که گیاهان مرتعی به حد اکثر رشد و تولید خود رسیده باشند تا ضمن کاهش آسیب پذیری پوشش گیاهی در مقابل چرای دام، علوفه بیشتری در اختیار دام قرار گیرد. این موضوع در رابطه با مراتع قشلاقی به کنترل پروانه چرا و استفاده مجاز و مناسب با تولید مرتع و نیز مدت استفاده ارتباط پیدا می کند (حسینی نژاد، ۱۳۸۷).

بنابراین هر گونه راه حل پیشنهادی برای مدیریت مراتع، بدون بررسی و شناخت عوامل اقتصادی و اجتماعی نمی تواند بقای این منابع حیاتی را تضمین نماید (سلطانی، ۱۳۷۳).

از این رو، ارزیابی پروژه های مدیریتی اعمال شده در مراتع، با مطالعه عوامل موثر بر مدیریت مراتع (اعم از زمان چرا، تعداد دام و تعداد بهره بردار) در چهارچوب مسائل اقتصادی و اجتماعی امکان پذیر است که سعی شده است در این تحقیق مورد توجه قرار گیرد .

۱-۲-۱-۲ سوالات اساسی تحقیق

۱- نظر بهره برداران و کارشناسان درباره موفقیت یا عدم موفقیت پروژه مدیریت چرا چیست ؟ موفق می دانند یا نا موفق .

۲- از نگاه بهره برداران چه عواملی در پذیرش / مشارکت پروژه مدیریت چرا موثر بوده است ؟

۱-۳-۱ اهداف تحقیق

۱- تعیین ضرورت اجرای پروژه های مدیریت چرا در مراتع .

۲- بررسی برخی شاخص های اجتماعی و ارتباط آن با مدیریت چرا در منطقه مورد مطالعه

۱-۴-۱ تعاریف و مفاهیم

مرتع

از نظر تعریف اعم است از مشجر و غیر مشجر، زمین است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرا دارای پوششی از نباتات علوفه ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا عرفاً مرتع شناخته شود. اراضی که آیشند ولو آنکه دارای پوشش نباتات علوفه ای خودرو باشند مشمول تعریف مرتع نیستند (مقدم ، ۱۳۷۷).

مرتعداری

مرتعداری عبارت از مدیریت اراضی مرتعی است به گونه ای که ضمن استفاده و بهره برداری از منابع گیاهی آن، تولید مستمر و پایدار را به دنبال داشته باشد (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

دامدار

دامدار کسی است که خود اداره واحد دامداری را عهده دار است و یا در اداره این واحد از همکاری افراد خانواده یا کارگز مزد بگیر استفاده می نماید و کسی است که شغل اصلی او دامداری باشد (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

مرتعدار

شخص حقیقی یا حقوقی است که عرفاً سابقه مرتعداری یا بهره برداری از مرتع مشخصی را داشته باشد (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

واحد دامی

هر رأس گوسفند معادل یک واحد دامی محسوب می شود و برای سایر دام ها متناسب با نیاز علوفه ای آنها در مقایسه با گوسفند به شرح زیر محاسبه می شود:

گاو و گاو میش ۵ واحد دامی، بره، بزغاله تا شش ماهگی ۰/۶ واحد دامی، گوساله شش ماهه تا یک ساله ۲/۵ واحد دامی و بز معادل ۰/۸ واحد دامی (مصادقی ۱۳۷۴).

دامدار وابسته به مرتع

دامداری است که از نظر تأمین بخشی از غذای دام خود به مرتع وابسته باشد. (انور خانقایی ۱۳۸۱).

بهره بردار

به فرد حقیقی یا حقوقی گفته می شود که از مرتع به منظور تغذیه دام بهره برداری می نماید(حسن قاسمی ۱۳۸۰).

مدیریت چرا

روش و شیوه بهره برداری صحیح از مرتع به صورت چرای دام را مدیریت چرا می گویند (مقدم، ۱۳۷۷).

طرح مرتعداری

عبارت از طرح مدونی است که به منظور مدیریت بهره برداری از مرتع به تصویب سازمان جنگلها و مراتع کشور رسیده باشد (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

دام مجاز

تعداد دامی است که برابر ظرفیت مرتع و در مدت زمان مشخص وارد مرتع گردد (مقدم، ۱۳۷۷).

دامدار مجاز

دامدار دارای پروانه چرای دام و یا طرح مرتعداری است که جهت تعلیف دامداری خود از مرتع استفاده می نماید. (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

فصل بهره برداری

مدت زمان مناسبی است که با توجه به عرف محل و شرایط محیطی با رعایت اصل بهره برداری مستمر، چرای دام در آن زمان صورت می گیرد (انور خانقایی ۱۳۸۱).

مراتع ییلاقی

مراتع ییلاقی که عموماً در مناطق کوهستانی ایران (بخصوص رشته جبال البرز و زاگرس و سایر مناطق کوهستانی) قرار دارند، در این مناطق دوره رشد گیاهی دیر شروع شده و معمولاً و به علت شروع سرمای زودرس طول دوره رویش گیاهی کوتاه است. این مراتع در فصل تابستان مورد استفاده دام قرار می گیرند (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

دامدار روستایی

دامداری است که در ده یا مرتع ساکن بوده و جهت تعلیف دام خود حداقل یک فصل چرای دام (دام و یا با هم) به مرتع کوچ می نماید و دارای ساختار اجتماعی عشایری نیست (انور خانقایی ۱۳۸۱).

روستایی دامدار

دامداری است که در روستا ساکن بوده و دامداری فعالیت تکمیلی اوست و تعداد دامش از چند رأس تجاوز نمی کند (حسن قاسمی ۱۳۸۰).

دام وابسته به مرتع

دامی که از نظر تغذیه در طول سال و یا مدتی از سال به مرتع وابسته باشد مانند وحوش و حیوانات اهلی علف خوار (حسن قاسمی ۱۳۸۰).